Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

શબ્દ જુઓ.) એટલે સ્થિતિસ્થાપકત્વ જાતિ સમવાય સમાનથી સર્વ સ્થિતિસ્થાપકમાં રહે છે, તારે ઉક્ત લક્ષણ સંગત છે.

स्थितिस्थापकसंस्कारः—पञ्चसंयोगाभावसहिताः। પૂર્વ કોઈ હોય નવો સંયોગ ઉત્પન્ન કરનારી ક્રિયાના કરવી હેતુ તે સ્થિતિસ્થાપક સંસ્કાર.

૨. અવસ્થા કરેલી વસ્તુને પૂર્વે હતી તેવી સ્થિતિ કરાવનારો સંસ્કાર તે સ્થિતિસ્થાપક સંસ્કાર કહેવાય છે. જેમ, ધનુષ્ય બાણ, ઘડુંબ, વેતરની સોટી, ઇત્યાદિ.

स्थिरप्रज्ञा—વીતરાગપણાથી જેણે ચિત્ત વશ કર્યું છે, એવા મનુષ્યના મુખે નિરંતર પરમાત્મા ચિંતન કરે છે ત્યારે તે જ્ઞાન સ્થિર પ્રજ્ઞા કહેવાય છે.

स्थूलशरीरत्वम्—पञ्चीकृतपञ्चमहाभूतजन्यत्वे सति प्रत्यक्षत्वम्। પંચીકૃત પંચમહાભૂતથી કાર્ય હોવાને જે નેત્રથી જણાય તેવું હોય છે તે શરીર સ્થૂલશરીર કહેવાય છે.

૨. सूक्ष्मशरीरभिन्नत्वे सति प्रत्यक्षविषयत्वम्। જેમાં અને સૂક્ષ્મથી ભિન્નપણું હોવાને જે વાસ્તવ વર્તવું. સમુદાયરૂપ હોય તે સ્થૂલ શરીર. સ્થૂલ શરીર ચાર પ્રકારનાં હોય છે: (૧) જરાયુજ, (૨) અંડજ, (૩) સ્વેદજ, અને (૪) ઉદ્ભિજ્જ. (બીજું લક્ષણ માત્ર પહેલા બે પ્રકારનાં શરીરોને લાગુ પડે છે.)

स्थूलभूतानि—પંચીકૃત સ્થૂલ જાને પામેલાં જે પાંચ મહાભૂતો છે, તે સ્થૂલ ભૂતો કહેવાય છે. એ સ્થૂલભૂતો અપંચીકૃત સૂક્ષ્મભૂતોના તામસ અંશોમાંથી ઉત્પન્ન થયેલાં છે.

स्नेहः—चूर्णादिपिण्डीभावहेतुर्गुणः स्नेहः। ચૂર્ણ, ચૂણ, આદિક દ્રવ્યોનો પિંડીભાવ (ગોળો બંધાવવાપણું) કરવાનાં ઉપયોગી જે સંયોગ વિશેષ છે, તે સંયોગ પિંડીભૂત પિંડીભાવના નિમિત્ત કારણરૂપ જે ગુણ છે, તેને સ્નેહ કહે છે.

૨. संसिद्धिकारणमिति यत्तत् चूर्णादिपिण्डीभावहेतुर्गुणः स्नेहः। સંસિદ્ધિક કારણથી ભિન્ન હોવાને સંસૃષ્ટિક. પિંડીભાવનો હેતુ જે ગુણ તે સ્નેહ કહેવાય છે.

૩. जलसंयोगाधीनोऽवयवसंयोगप्रतिबन्धकाभावविशिष्टः स्नेहः। જળથી ભિન્ન પૃથ્વી આદિકોને સમવેત વસ્તુમાં ન રહેનારી, તથા જળાદિકે સમવેત વસ્તુમાં રહેનારી, ગુણત્વ જાતિની વ્યાપ્ય જાતિની અવયવ જેવી જે જાતિ છે, તે જાતિવાળો ગુણ તે સ્નેહ કહેવાય છે. એને સ્નેહગુણ કેવળ જળસંયોગાધીન રહે છે, જળથી ભિન્ન પૃથ્વી આદિક દ્રવ્યોમાં રહેતો નથી. જેવા સ્નેહ ગુણમાં રહેનારી જે સ્નેહત્વ જાતિ છે, તે જળથી ભિન્ન પૃથ્વી આદિક દ્રવ્યે. વિષે સમવેત અવયવાદિ ગુણોમાં અવૃત્તિ છે, તેમ જળથી સંયોગ સંબંધથી રહે. સ્નેહ ગુણમાં વૃત્તિ (રહેનારી) છે, તથા ગુણત્વ જાતિના વ્યાપ્ય રૂપત્વાદિક જાતિઓની અવયવ છે. એવો સ્નેહત્વ જાતિ જેમાં સ્નેહોમાં રહે છે, તારે સ્નેહનું એ લક્ષણ નિર્દોષ છે.

४. जलादिभिन्नत्वे सति अव्यवहितेन्द्रियग्राह्यत्वम्। જળ વગેરેથી ભિન્ન હોય તે અવ્યવહિત ઇંદ્રિયા ગ્રાહ્ય. ઇંદ્રિયા, સ્પર્શન, ચક્ષુ કે ઘ્રાણથી જેમાં અંતરાય કર્યા વિના જેનો બોધ કરે છે.

स्नेहगुणः—સ્નેહ ગુણ: (૧) પ્રકૃષ્ટ સ્નેહ અને (૨) અપકૃષ્ટ સ્નેહ, એવા બે પ્રકારવાળો છે, તથા તે સ્નેહ જળાદિક રહે છે. તેમાં તેલ વગેરેમાં રહેલ, જળમાં તો પ્રકૃષ્ટ સ્નેહ રહે છે અને દૂધ વગેરેમાં જળમાં તો અપકૃષ્ટ સ્નેહ રહે છે. તો સ્નેહ પરમાણુરૂપ નિત્ય દ્રવ્યમાં નિત્ય હોય છે અને દ્વ્યણુકાદિક અનિત્ય દ્રવ્યમાં અનિત્ય હોય છે.

स्पर्शः—चक्षुरादिभिन्नत्वाभावाधिकरणत्वम्, जलादिभिन्नत्वम् वा। ચક્ષુ ઇંદ્રિયથી ભિન્ન તથા તથા ઇંદ્રિયથી ભિન્ન એવું વસ્તુમાં રહેનારો—ગુણત્વ જાતિનો વ્યાપ્ય જાતિ—

For Private and Personal Use Only